

חג הפסח במקורות המקרא

חגיגת הפסח על ידי עם ישראל נזכרת במקרא פעמים מספר:

1. ביציאת מצרים (שמות י"ב);
 2. בשנת הנדודים השנייה במדבר (במדבר ט');
 3. ערב הכניסה לארץ בימי יהושע (יהושע ה');;
 4. בתקופת המלך חזקיהו (דבה"ב ל');;
 5. בתקופת המלך יאשיהו (שם ל"ד);
 6. בתקופת שיבת ציון (עזרא ו').
- במאמר זה ננסה לבחון מה עניינו של חג הפסח במקורות המקרא הללו ומדוע מדגישים כתבי הקודש את חגיגת הפסח דווקא בתקופות אלו.

א. חג הפסח בתורה

חג הפסח מובא בתורה כמזכיר את יציאת מצרים (שמות י"ג, ח; כ"ג, טו; דברים ט"ז, א). הלשון "זכר ליציאת מצרים" איננו מפורש במקרא, והוא בא תחילה בקדושת היום שבתפילת השבתות והמועדים בנוסחתה הקדומה ע"י אנשי כנסת הגדולה. אבל לפי תוכנו תופש מושג זה מקום חשוב במחשבה הדתית המקראית. הרבה מצוות מנומקות כ"זכר ליציאת מצרים". בעיקר מצוות הפסח, מצוות חג הסוכות והיחס לעבד העברי.¹ דומה שניתן למצוא את הרעיון של זכר ליציאת מצרים בתורה, בארבעה מוקדים מרכזיים:

1. האמונה בה' ובעקבותיה ההתרחקות מעבודה זרה (שמות כ', ב; י"ג, ט).
 2. בחירת ישראל כעם קדוש לה', הנמנע מאכילת מאכלות אסורים ובכך מקדש את עצמו (ויקרא י"א, מה), וכן השומר את השבת (דברים ה', יב-טו), ואת החגים (שמות י"ג, ט; כ"ג, טו; ויקרא כ"ג, מג; דברים ט"ז, א).
 3. בהקשרים חברתיים, כגון איסור אונאת הגר (שמות כ"ב, כ; כ"ג, ט; דברים י', יט).
 4. בהודייה על מתנת הארץ והיבול (דברים כ"ו, ו-ח).
- ננסה לסקור את כל אחד מההיבטים האלה, על רעיונותיו ומסריו.

1. ראה אנציקלופדיה מקראית, ערך "זכר ליציאת מצרים", כרך ג', עמ' 760-759. שם נמנים עוד מצוות וחוקים שנוכחים בהם יציאת מצרים. אגב, עפ"י הזוהר (לפרשת יתרו דף פ"ג) נזכרה יציאת מצרים חמישים פעם בתורה.

1. יציאת מצרים כמייצגת את האמונה בה' ואת ההתרחקות מע"ז

בדיבור הראשון של ההתגלות בסיני נאמר "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמות כ', ב). מה עניין הזכרת יציאת מצרים ל"אנכי ה' אלקיך"? על כך מעמידנו הכוזרי² באמרו שהקב"ה נגלה בסיני והציג את עצמו לא כבורא שמים וארץ, אלא כמוציא את בני ישראל ממצרים. זאת, כיוון שיציאת מצרים היא מאורע פומבי שנעשה בפני עם שלם ובני אדם יכולים להעיד עליו, מה שאין כן בריאת העולם שזוהי אמונה שאיננו יכולים להעיד עליה. נמצא, שיציאת מצרים משמשת בתורה כעדות למציאות הבורא.

אף הרמב"ן מציג את מכות מצרים ויציאת בני ישראל מתוכה, כנדבך חשוב באמונה בבורא עולם המשגיח על בריותיו: "ועתה אומר לך כלל בטעם מצוות רבות. מעת היות עובדי אלילים בעולם, מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה. מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ומהם שידדו בידיעה ומכחישים בהשגחה, ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם וכאשר ירצה האלקים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשינוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל ביטול הדעות האלה כולם. כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם א-לוה, מחדשו ויודע ומשגיח ויכול. ולכן יאמר הכתוב במופתים 'למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ', להורות על ההשגחה כי לא עזב אותה למקרים כדעתם ואמר 'בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ', להורות על היכולת שהוא שליט בכל, כי בכל זה היו המצרים מכחישים ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו"³.

לפי דברי הרמב"ן ניסי מכות מצרים ויציאת עם ישראל מתוכה מלמדים על ה' המשגיח ובעל היכולת, הדואג לבריותיו. לפיכך, יש לזכור מאורע זה באמצעות קיום מצוות הפסח על פרטיהן. פועל יוצא של האמונה בה' בורא עולם, הוא כמובן ההתרחקות מעבודה זרה. אכן, גם בעשרת הדברות שני נושאים אלו סמוכים: "אנכי" ו"לא יהיה". חז"ל קשרו את הפסוק "משכו וקחו לכם צאן למשפתותיכם ושחטו הפסח" (שמות י"ב, כא), עם משיכת ידם מעבודה זרה: "אמר להם משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצוות". עוד דרשו חז"ל את הפסוק "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח" וכו' (שמות ו', ט) בשאלה: "וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח? אם כן

2. ריה"ל, הכוזרי, א', כה.

3. פירוש הרמב"ן לשמות י"ג, טז.

4. מכילתא, מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 15-16.

למה נאמר ולא שמעו אל משה? אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מע"ז.⁵ חז"ל מתבססים על האמור ביחזקאל כ', ו: "ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו", המציין שבני ישראל עבדו ע"ז במצרים. וכן דרשו את הפסוק "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" (שמות ו', יג), "ציום לפרוש מע"ז".

עניין הע"ז שעבדו בני ישראל במצרים נדרש גם במדרש אחר: "וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים שהיו עובדים עבודת כוכבים ולא היו עוזבין אותה, שנאמר איש שקוצי עיניו השליכו (יחזקאל כ', ו). א"ל הקב"ה למשה, כל זמן שישראל עובדים לאלהי מצרים - לא יגאלו. לך ואמור להם שיניחו מעשיהם הרעים ולכפור בעבודת כוכבים. הה"ד 'משכו וקחו לכם צאן', כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן, ושחטו אלהיהם של המצרים ועשו הפסח, שבכך הקב"ה פוסח עליכם".

הרעיון שקרבן הפסח שבני ישראל הקריבו במצרים, מוצג כמנוגד לע"ז, בא לידי ביטוי בדברי הרמב"ם:⁷ "כי כבר אמרה התורה שהמצרים היו עובדים מזל טלה. מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן וכן היו כיתות מן הצאבי"ה עובדים לשדים והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים שעירים. וכבר התפשט הדעת הזה מאד ולזה היו אוסרים הכיתות ההם גם כן אכילת העזים. ומפני זאת הכוונה בעצמה ציונו לשחוט כבש בפסח ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות הרעות ההם ולפרסם שכנגדם".⁸

ר' יעקב מקלנבורג⁹ מסביר שכל מי שהיה נולד בכניסת השמש במזל טלה, היו מחזיקים אותו לאלוה והיו קוראים אותו מזל טלה. ובאותם אנשים נעשו שפטים, שנאמר "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'" (שמות י"ב, יב).

2. בחירת עם ישראל

לדעת ר' יצחק עראמה,¹⁰ המצרים שעבדו למזל טלה, התכוונו באמצעותו, בהיותו ראש המזלות, להשתרר על ישראל. אלא שהקב"ה הפר את עצתם והפך את מחשבתם, ומעתה חודש ניסן יהפך להם לחודש של גאולה וישועה. בעוד שר' יצחק עראמה

5. שם.
6. שמות רבה ט"ז, ב.
7. מורה נבוכים ג', מו.
8. וכן הרמב"ן בפירושו לשמות י"ב, ג.
9. "הכתב והקבלה" לשמות י"ב, יב.
10. בספרו "עקדת יצחק", לשמות, שער שמונה ושלשים.

מעמיד זאת על רעיון ההצלה, והפיכת מזל טלה מחודש של שעבוד לחודש של גאולה, מעמיד הנצי"ב מוולוז'ין¹¹ את כל הרעיון הזה על הסגולה והבחירה המאופייין בחודש זה: "ראש חדשים, ראש - משמעו מובחר. והפירוש, לכס דווקא החודש הזה מובחר בשנה, כמו שחודש תשרי הוא המובחר במה שנוגע לצרכי העולם, משום שבו נברא העולם. וכלל גדול הוא, שבאותו יום שנברא אותו דבר, מסוגל זה היום גם לדורות להתחזק יותר. וכך בחודש ניסן נוצר בראשונה סגולת עם ה' ביציאת מצרים. על כן אותו החודש מסוגל להתחזק בעבודת ה', על ידי סיפור יציאת מצרים שגורם אמונה ובטחון".

על דברי הנצי"ב מוולוז'ין, אודות חודש ניסן המציין את סגולת ישראל, מוסיף ר' ישעיהו הורוויץ¹² המציג את בחירת ישראל כעם קדוש, מתוך החושך והטומאה המצרית: "יהנה זה לעומת זה עשה האלוקים, והביא בגלות מצרים שורשים וענפים בדוגמא עליונה, ונתערבו שם גוי בקרב גוי, טהור וטמא, טוב ורע, אור וחושך, ישראל ומצרים, עד שנגלה עליהם הקב"ה להודיע שמו ולפרסם אלוקותו על ידי המסות הגדולות והאותות והמופתים. ובם המציא חרות וגאולה לישראל והבדילם מן העמים, וצרפם וטיהרם וזיכך אותם מן הסיגים המעורבים בהם, ולקחם והבדילם להיות לו".

המהר"ל מפראג¹³ רואה בגאולת מצרים את השלמת בריאת העולם. כשם שהשבת משלימה את בריאת העולם בששה ימים, כך גאולת מצרים משלימה את האנושות בכלל ואת עם ישראל בפרט.

רעיון בחירת ישראל המסומל בחג הפסח, משתלב עם המסורת אודות ניסים רבים שאירעו לישראל בליל חג הפסח במרוצת הדורות.

המדרש¹⁴ מציין: "ויהי בחצי הלילה, אמר דוד 'אזכרה נגינתי בלילה'. אמרה כנסת ישראל: נזכרת אני את השברים שהיית שובר את האויבים בעבורי בלילה... בא עלינו סנתריב, שברת אותנו בלילה, שנאמר 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשורי (מלכ"ב י"ט, לה). א"ר נחמיה בא וראה אהבתו של הקב"ה על ישראל, שהרי מלאכי השרת שהן גבורי כוח עושי דברו, עשאו הקב"ה שומדין לישראל".

11. "העמק דבר" לשמות י"ב, ב.

12. השלי"ה, שני לוחות תברית, מסכת פסחים קנ.

13. כתבי המהר"ל מפראג, עורך א', קריב, כרך ראשון, ירושלים תשי"ד, עמ' 58-59.

14. שמות רבה י"ח, ה.

ליל הסדר הוא ליל שימורים (שמות י"ב, מב). בפיוט "ובכן ויהי בחצי הלילה", מאת המשורר יניי, הנאמר בהגדות אשכנז בסוף הסדר, מובאת רשימת הצלות שעם ישראל ניצל בחצי הלילה של ליל הסדר, במרוצת הדורות. מכאן, שהצלת עם ישראל בליל ט"ו בניסן, איננו מאורע חד פעמי, המיוחד לפסח מצרים אלא הוא אירוע החוזר ומקרין על עם ישראל לדורותיו, כשהקבי"ה, שומר הבטחתו לישראל, מכון את הצלתם לאותו לילה.

3. הקשרים חברתיים

פעמים אחדות התורה מזהירה על היחס לגר, ומנמקת זאת בזכירת יציאת מצרים, כך בשמות כ"ב, כ; כ"ג, ט ועוד. ומצינו בגמרא:¹⁵ "תניא ר' אליעזר הגדול אומר: מפני מה הוזהרה תורה בל"ו מקומות, ואמרי לה במ"ו מקומות בגר? מפני שסורו רע. מאי דכתיב, זגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים? ר' נתן אומר: מום שבך אל תאמר לחברך".¹⁶

4. מתנת הארץ והיבול

בהבאת הבכורים קורא המביא קטע מספר דברים כ"ו, ה-י, ובתוכו איזכור גאולת מצרים ומתנת הארץ: "ויזיאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים. ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש". יושם לב לכך, שהשכר בתורה הוא שכר גשמי, כמו: גשמים בעתם, יבול טוב, צאן ובקר בריאים ועוד, ואין התורה מדברת על שכר רוחני. אלא שכאשר האדם מודע שכל אשר לו הוא מתנת שמים ומתרחק מתחושת "כוחי ועוצם ידי עשה לי" וכזו, הרי בכך הופך השכר הגשמי לרוחני.

לארץ ישראל השגחה מיוחדת מאת ה',¹⁷ והיא נתפשת בתורה כפקדון שניתן לעם ישראל על תנאי שיקיימו את המצוות (ויקרא כ"ה, יח; כ"ה, כג; כ"ו, ג-ה; דברים י"א, יג-יז). אם לא יקיימו את התנאי - יאלצו להחזיר את הפקדון.

עד כה ראינו שחג הפסח מציין את חיזוק האמונה בה' ואת ההתרחקות מע"ז. "החדש הזה לכם ראש חדשים", מציג את חודש ניסן כחודש הגאולה, היפך כוונתם של המצרים לנצלו לרעת ישראל. הוא מטעים את היותו חודש בו נוצקה סגולת

15. בבא מציעא נט, ע"ב.

16. רש"י שם: "כיון דגרים הייתם, גנאי הוא לכם להזכיר שם גירות".

17. ראה רמב"ן לויקרא י"ח, כה.

ישראל ובחירתו, ובו הובדלו ישראל מן העמים. גאולת מצרים קשורה גם במתנת הארץ, שניתנה לעם ישראל בתנאי שיקיימו את המצוות, ויקיימו רמת חיים רוחנית ומוסרית.

עתה עלינו לחזור לשאלה שהצגנו בראש עיונינו, מה ראה המקרא להזכיר את חגיגת הפסח בצמתי דרכים חשובים בתולדות ישראל בימי המקרא.

ב. חג הפסח בתקופת המדבר ובתקופת יהושע

חגיגת הפסח נזכרה בתורה גם בחומש במדבר (פרק ט') בשנת הנדודים השנייה. חלקו הראשון של ספר במדבר עומד בסימן של הכנות וציפייה לקראת הכניסה לארץ. בראשיתו אנו קוראים על מפקד שנערך בעם מבין עשרים שנה ומעלה, כלומר מפקד של יוצאי הצבא, כהכנה לכניסה לארץ. פרק י' מדבר על "ויהי בבסע הארון", הוא הארון היוצא אתם למסעיהם ולמלחמה. לא יפלא אפוא, שבפרק ט' אנו קוראים על חגיגת הפסח במדבר, שהרי אנו עומדים לקראת הכניסה לארץ. (התכנית להכנס לארץ בשנה השנייה נשתבשה בעקבות חטא המרגלים).

גם בספר יהושע פרק ח', ערב הכניסה לארץ, אנו קוראים על חגיגת הפסח, אלא שביהושע מצטרפת לחגיגת הפסח גם מצוות מילה. המשותף לשתי מצוות אלו הוא, ששתיהן הן מצוות עשה היחידות, שחל על ביטולן עונש כרת. בבראשית י"ז, ז-ח, קושרת התורה את מצוות מילה עם ירושת הארץ: "והקמתי את בריתי ביני ובינך להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו. ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגרר את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלקים".¹⁸ כלומר, ארץ ישראל הוא מקום השראת השכינה, והיא ראויה רק למי שמקדש את עצמו בחייו באמצעות המצוות. שתי מצוות אלו קיימו בני ישראל במצרים לפני יציאתם, כדי לזכותם במצוות.¹⁹ ושתי מצוות אלו קיימו ישראל ערב כיבוש הארץ בימי יהושע.

כיוון שארץ ישראל זוכה להשגחה ישירה של הקב"ה, לא יתכן שישראל יכנסו אליה בהיותם ערלים. "ר' ברכיה אמר: וזה הדבר אשר מל יהושע (ה', ד): דבר אמר להון ומלן. א"ל מה אתם סבורים שאתם נכנסים לארץ ערלים. כך אמר הקב"ה לאברהם לך ולזרעך אחריו, על מנת ואתה את בריתי תשמר, אתה וזרעך אחריו".²⁰

18. ראה בפירושו של אברבנאל לבראשית י"ז, א.

19. ראה ילק"ש ליחזקאל, רמז שנה. (לפסוק "ויעבור עליך" ט"ז, ו).

20. ילק"ש לבראשית רמז פב. לנושא זה עיין עוד במדרש לקח טוב לשמות י"ב, ו.

ג. חג הפסח בתקופת הנביאים

1. פסח של חזקיהו המלך

לאחר חורבן שומרון ראו מלכי יהודה את עצמם כיורשי ממלכת ישראל, והשתדלו לפרוש את חסותם על התושבים שלא גלו. מגמה זו הדריכה את מדיניותו של המלך חזקיהו בן אחז, אשר נזהר שלא להצטרף לנסיונות המרידה השונים נגד אשור. ביטוי להתרחקותו של חזקיהו מהשפעתה התרבותית של אשור ונאמנותו לה', הוא התיקון היסודי שעשה לחיזוק הדת והאמונה כמתואר בדבה"ב כ"ט-ל"א. במסגרתה הוא טיהר את בית המקדש מע"ז שהייתה בו מימי אחז. לאחר מות סרגון מלך אשור, הצטרף חזקיהו למורדים באשור. בהיותה החזקה שבין מדינות האזור, נעשתה יהודה למנהיגת המרד.

חזקיהו המלך הכין את יהודה למצור. בנה ניקבה תת קרקעית להעברת מי הגיחון לתוך העיר (דבה"ב ל"ב, ד) ואף בנה חומה חדשה שהקיפה חלק מהגבעה המערבית של ירושלים (ישעיהו כ"ב, ו).²¹ בשנת 701 לפנה"ס עלה סנחריב מלך אשור על ירושלים והביאה במצור. חזקיהו שלח את שריו אל ישעיהו הנביא, אשר הרגיע אותו שירושלים לא תיפול בידי אשור, כפי שאכן קרה שצבא אשור ניגף במגפה (ישעיהו ל"ז).

במסורת ישראל מייחסים את ההצלה מסנחריב לליל הפסח: "כל חיילותיו [של סנחריב] היו בעלי דרגות גבוהות, ישבו ושתו יין, והניחו קנקניהן מושלכים. נשרפו גופם בפנים והניחו בגדיהם מבחוץ, והיו ישראל וחזקיהו יושבין ואומרים את ההלל, שהיה ליל של פסח, והיו מתיראים לומר עכשו ירושלים מתכבשת בידו. כיוון שהשכימו בבוקר לעמוד לקרות קריאת שמע ולהתפלל, מצאו אויביהם פגרים מתים".²²

במסורת חז"ל היו לחזקיהו סיכויים להעשות משיח: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח? לכך ניסתתם, מיד פתחה הארץ ואמרה לפני רבש"ע, אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח. פתחה ואמרה שירה לפניו, שנאמר 'מכנף הארץ ומירות שמענו צבי לצדיק' (ישעיהו כ"ד, טז) גנאי הוא לחזקיהו וסיעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה".²³

21. ראה מאמרי "ירושלים של מקרא, עיון בתולדותיה של ירושלים", שנתון שאנן, חיפה תשנ"ח, עמ' 45-60.

22. שמות רבה י"ח, ה.

23. סנהדרין צד, ע"א.

במדרש מובא טעם להמנעותו של חזקיהו מאמירת שירה: "בא ישעיהו אל חזקיהו וסיעתו ואמר להם: 'זמרו לה' (ישעיהו י"ב, ה). אמרו לו למה? כי גאות עשה. אמרו לו כבר מודעת זאת בכל הארץ. תורה שאני עוסק בה כבר מכפרת על השירה".²⁴ תשובת חזקיהו היא, ששירה נועדה לאלה שאינם עוסקים בתורה. אולי אפשר להוסיף, שכל אומרי שירה במקרא כמו, משה ודבורה, אמרו שירה על הצלה, שבמסגרתה לא נפגע איש מעם ישראל. מה שאין כן אצל חזקיהו שהצלת ירושלים אירעה אחרי שכל ערי יהודה הבצורות נתפשו, והיה הרג רב, ואיך אפשר לומר שירה?

מתוך תיאור תקופת חזקיהו עולה, שגורלו של עם ישראל היה תלוי על כף המאזנים. עשרה שבטים כבר גלו. ממלכת ישראל שנותרה, הייתה מאוימת מחד, על ידי צבא אשור, ומאידך, על ידי אחז ומורשתו שהכניסו לירושלים עבודה זרה. חזקיהו הפיץ תורה בירושלים ובעם, עד אשר בזמנו: "בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה".²⁵

לא יפלא אפוא, שהמקרא מדגיש ומתאר באריכות את הפסח שנחוג בתקופה זו, על פרשת דרכים בתולדות עם ישראל. על העובדה שעם ישראל נמצא במצב של שבר לאומי, יעידו הפסוקים האומרים שרבים לא הטהרו לקראת חג הפסח והקריבו בטומאה (דב"ב ל', יז). גם השוואת הפסח של חזקיהו לפסח של שלמה (שם ל', כו), מלמדת על כך שזוהי תקופה שיש בה חידוש מעין ימי שלמה, שבנו את בית המקדש. יתר על כן, מאז ימי שלמה לא היה העם מאוחד בחגיגת הפסח בירושלים, כי בימי ממלכת ישראל לא עלו עשרת השבטים לירושלים.

2. פסח של יאשיהו

בין חזקיהו ליאשיהו מלכו מנשה (55 שנה) ואמון (שנתיים), 57 שנים בהם חזרה העבודה הזרה לירושלים במלוא כיעורה. בתקופה של כשני דורות ירדו לטמיון כל הישיגיו הדתיים של חזקיהו. בתקופת יאשיהו קרסה האימפריה האשורית. ממלכת יהודה ניצלה מצב זה כדי להשתלט על שטחי ממלכת ישראל לשעבר, שהפכו לפחוה אשורית. בתחום הפנימי ערך יאשיהו תיקון יסודי בדת שכלל סילוק העבודה הזרה שהנהיג מנשה בירושלים (מלכ"ב כ"ג), מבחינה מסויימת, דומה תקופת יאשיהו לתקופת חזקיהו, כאשר שניהם עורכים תיקונים שונים לחיזוק האמונה בעקבות

24. שיר השירים רבה ד', ח.

25. סנהדרין צד, ע"ב.

הכנסת ע"ז לירושלים ולמקדש. שניהם עומדים על סיפה של תקופה, חזקיהו - בתקופת אובדן עשרת השבטים, ויאשיהו - עם מפלת אשור, כשברקע מאיים הכיבוש הבבלי. בתקופת יאשיהו, מצאו אנשיו ספר תורה במקדש. לציון האירוע המשמח, כורת עם ישראל ברית לפני ה'. ההתעוררות הלאומית והדתית הגדולה שאחזה בעם, נסתיימה בחגיגת הפסח, עליו נאמר: "ולא נעשה פסח כמוהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל מלכי ישראל לא עשו כפסח אשר עשה יאשיהו והכהנים והלויים וכל יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירושלים" (דבה"ב ל"ה, יח).

החידוש של שני מלכים אלו חזקיהו ויאשיהו, הוא בכך שהם היו יחידים בתולדות ישראל של ימי בית ראשון שערכו תיקונים לחיזוק שמירת התורה וקשרו באופן יסודי את העבודה הזרה מישראל. מבחינה זו הם בנו את עם ישראל מחדש על יסודות התורה. אם נתייחס לעובדות, שחזקיהו עומד בתקופה בה עם ישראל איבד את עשרת השבטים וחלק גדול מממלכת יהודה, ויאשיהו עומד בראשיתה של תקופה בה עם ישראל השתעבד לבבל מחריבת המקדש, לא נתפלא שעל שניהם מסופר שחגגו את הפסח ברוב פאר. אותו חג לאומי שחגיגתו מצויינת בכל מוקדי פרשיות הדרכים בתולדות ישראל.

3. חג הפסח בתקופת שבי ציון

בעזרא ו', יט-כב, מסופר על הקרבת קרבן הפסח שהקריבו לאחר שחנכו את בית המקדש. "ויעשו חג מצות שבעת ימים בשמחה" וכו'. שיבת ציון בראשית ימי בית שני, לאחר הצהרת כורש, ובנין בית המקדש השני, מקבילים מבחינת בנין עם ישראל וקשריו לארץ, לתקופת כיבוש הארץ בימי יהושע.²⁶ על פי דרכנו למדנו, שחגיגת חג הפסח בראשית תקופה זו, היא טבעית ומתבקשת, ובכך מצטרפת תקופת שיבת ציון לאותן תקופות הרות גורל וטעונות ציפיה של גאולה, שקדמו לה.

העולה מתוך דברנו עד כה, מציג את חג הפסח כחג בעל אופי לאומי, מבחינה זו שהוא מזכיר זכרונות של מאורעות לאומיים, ונושא בחובו ציפיות לגאולה, לשינוי ולחידוש לאומי. החג המציין את השגחת ה' על עמו ואת ישועת ה' כהרף עין. חג אשר במסורת ישראל מייחסים לו הצלות וניסים לאומיים, במרוצת הדורות.

26. חז"ל מבחינים בין "קדושה ראשונה", היא הקדושה שקידש יהושע את הארץ בכיבושו, לבין "קדושה שנייה", היא הקדושה שקידשו שבי ציון את הארץ בראשית ימי בית שני. כלומר ההקבלה בין שתי התקופות ברורה. עיין ערכין לב, ע"ב; רמב"ם הלכות בית הבחירה ו', טז.

חג הפסח קשור בנצחון ה' על האלילות ובעזיבת העבודה הזרה. חג זה קשור במתנת ארץ ישראל לעם ישראל, ובטקסי הודייה על מתנה זו. הוא מסמל גם בשורה חברתית, של חיי העם בארצו, המיוסדים על אדני הצדק והמוסר החברתי, של כבוד והערכה לכל מי שנברא בצלם אלקים. חג שחוברים בו היסוד המשפחתי (ההימנות על השה לפי משפחות), והיסוד הלאומי (הקרבת קרבן הפסח במקום אשר יבחר ה'). חג אשר נחוג רק על ידי בני ישראל שנימולו, היינו שקיבלו על עצמם ברית קודש של שייכות לעם ה', באמצעות מצוות מילה שבזכותה יזכו לירושת הארץ. מעתה יובן מדוע נעשה חג זה לסמל לאומי של ציפיות, תקוות ואמונות. לפיכך המקרא מטעים את הגיגתו ברוב פאר, בצמתי הדרכים ההיסטוריים ובמוקדי אירועים חשובים ואף גורליים בתולדות עם ישראל*.

* הערת המערכת: בעקבות דברי המחבר, ניתן להבין מדוע נתנה תורה הזדמנות שנייה לטמאי מת ולשוהים בדרך רחוקה להקריב קרבן פסח. כדי שלא ירגישו אנשים אלה כאילו הם מנותקים מעם ישראל, משאיכ לגבי יתר המועדים.